

УДК (094.4)343.974(477)

В.Ю. НІКІФОРОВ, канд. юрид. наук,
Кримський юридичний інститут Харківського
національного університету внутрішніх справ

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.255 КК УКРАЇНИ «СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ». ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Ключові слова: об'єкт злочину, злочинна організація, суспільна безпека

Злочини проти суспільної безпеки є загально небезпечними злочинами. Вони порушують загальну безпеку, ставлять цілий ряд цінностей, насамперед, життя й здоров'я невизначеного кола осіб під загрозу заподіяння їм істотної шкоди. Тому, вперше в Особливій частині Кримінального кодексу України у самостійному розділі передбачена відповідальність за посягання на цей об'єкт.

Питання об'єкту злочину проти суспільної безпеки розглядали такі вчені, як В.В. Сташис, Л.Д. Гаухман, А.А. Піонтовським, В.Н. Петрашевой, А.В. Пашковської та інші. Разом із тим, метою статті є узагальнення та аналіз наукової думки щодо визначення об'єкту злочину відповідно до змісту статті 255 Кримінального кодексу України «Створення злочинної організації». Новизна роботи полягає у поглибленому дослідженні питання визначення об'єкту злочину за цією статтею.

Ст.255 КК України передбачає кримінальну відповідальність за створення злочинної організації. Об'єктом даного злочину кримінальним законом визначається суспільна безпека - тобто стан захищеності суспільства - таких його цінностей, як життя й здоров'я людей, власності, навколишнього середовища, нормальної діяльності підприємств, установ і організацій

від загально небезпечних дій [1].

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України під загальною редакцією В. Маляренко, В. Сташиса, В. Тація визначає суспільну безпеку, як елемент однієї зі сфер національної безпеки України, з посиланням на Закон України «Про основи національної безпеки України» [2, с.684-685].

Перш ніж розкривати поняття «суспільна безпека» і «національна безпека», розглянемо деякі точки зору на об'єкт злочину в кримінально-правовій науці.

Поряд з пануючою концепцією, відповідно до якої об'єктом злочину визнаються суспільні відносини, у науці кримінального права висловлені й інші точки зору. Так, Л.Д. Гаухман виділяє три точки зору, згідно з якими до об'єкту злочину належать: 1) суспільні відносини й правова норма; 2) суспільні відносини й продуктивні сили суспільства, тобто люди, знаряддя й засоби виробництва; 3) предмет злочину [3, с.87].

Перша з них була висловлена А.А. Піонтовським: «...Безпосереднім об'єктом посягання при вчиненні ряду злочинів можуть бути не самі суспільні відносини, а їх елементи: їх матеріальне вираження..., суб'єкти...» [4, с.116]. Ця точка зору запозичена з російської науки кримінального права. Наприклад, Н.С. Таганцев писав: «Визначаючи злочинне діяння як посягання на правову норму в її реальному стані..., ми тим самим устанавлюємо й поняття про об'єкт злочинного посягання: таким є заповідь або норма права...» [5, с.178]. Слід зазначити, що цієї точки зору дотримуються й деякі сучасні автори. Так, А.В. Пашковська відзначає, що «...представляється можливим повернення до теорії об'єкта як правового блага» [6, с.201]. Навряд чи з такою точкою зору можна погодитися. Безумовно, при вчиненні злочину порушується конкретна кримінально-правова норма, однак вона вторинна, тоді як суспільні відносини пер-

винні. Саме для й заради їхньої охорони ця норма введена в закон... Наприкінці ж, злочин спрямований на порушення суспільних відносин, а не кримінально-правової норми. Об'єктом же злочину є те, чому злочин завдає або може завдати шкоди, в остаточному підсумку.

Автори другої точки зору пропонують включати в поняття об'єкта злочину, крім суспільних відносин «...людей з їх свідомістю, поглядами й ідеологією..., зняряддя й засоби виробництва...». У підручнику з кримінального права за редакцією В.Н. Петрашева йдеться, що «...у структурі самого об'єкта прийнято виділяти властиво суспільні відносини й зв'язки, рідше їхню правову оболонку (правовідносини) і зовсім рідко упредметнену або матеріалізовану частину суспільних зв'язків - предмет злочину» [7, с.87-88].

Наведена точка зору не витримує критики: «...по-перше, продуктивні сили суспільства охороняються кримінальним правом не абсолютно, тобто в певній системі суспільних відносин; по-друге, вони являють собою матеріальний субстрат, тоді як об'єкт злочину - соціальна категорія, що не включає в себе нічого матеріального, і саме такою категорією є суспільні відносини». Дана точка зору призводить до змішання об'єкта й предмета злочину.

Третя точка зору виражається в наступному положенні А.А. Піонтковського: «...Висловлення, що різниця загального об'єкта... і безпосереднього об'єкта... науково неспроможні, тому що не відповідають відношенню роду й виду, непереконливі. Відношення між об'єктом злочину як суспільними відносинами й безпосереднім об'єктом злочину треба розглядати в площині взаємовідносин категорій матеріалістичної діалектики - сутності і явища. Безпосередній об'єкт злочину - це предмет впливу злочинця, який ми можемо безпосередньо сприймати... Суспільні відносини як об'єкт злочину - це те, що стоїть за безпосереднім об'єктом і що ще необхідно

розкрити, щоб глибше зрозуміти щире суспільно-політичне значення розглянутого злочину» [8, с.119-120]. Ця точка зору також веде до змішання об'єкта й предмета злочину, що обумовлює її неспроможність.

Л.Д. Гаухман об'єкт злочину наділяє наступними ознаками, які, на його думку, дозволяють виділяти з усіх суспільних відносин ті, що визнаються об'єктом злочину, розкрити його сутність, відкреслити його від інших кримінально-правових категорій, усвідомити характер шкоди, заподіяної об'єкту злочину: 1) суспільні відносини, які оголошуються об'єктом злочину, персоніфікують сутність соціально-економічної формації й держави; 2) об'єктом злочину визнаються не будь-які, а лише вигідні й бажані державі й пануючому у ній класу суспільні відносини; 3) об'єктом злочину визнаються найбільш важливі й коштовні суспільні відносини; 4) об'єкт злочину - суспільні відносини - соціальна категорія, яка не містить нічого матеріального; 5) ця ознака конкретизує зміст об'єкта злочину як суспільних відносин, котрі відносяться до різних сфер - базису або надбудови; 6) ця ознака характеризує об'єкт злочину як типові суспільні відносини в їхньому суспільному вираженні, хоча в дійсності, в реальному житті, вони проявляються як конкретні відносини між людьми, як соціальні зв'язки; 7) суб'єктом суспільних відносин, визнаних об'єктом злочину, є суспільство в цілому, кожний його член, але не персоніфікована особа (або особи); 8) дана ознака визначає об'єкт злочину як субстанцію, на яку злочин посягає; 9) ця ознака розкриває механізм впливу злочину на його об'єкт [9, с.89-92].

У теорії кримінального права прийнято виділяти загальний, родовий і безпосередній об'єкти.

Загальним об'єктом визнається сукупність благ (інтересів), які охороняються кримінальним законом від злочинних по-

сягань. У відповідності до ст.1 КК України це - права і свободи людини й громадянина, власність, громадський порядок і суспільна безпека, навколишнє середовище, конституційний лад України, мир і безпека людства.

Родовий або спеціальний об'єкт є частиною загального об'єкту. Він являє собою групу однорідних благ (інтересів), на які посягає однорідна група злочинів. Відомо, що цей вид об'єкта покладений в основу розподілу Кримінального кодексу на глави і є одним з критеріїв побудови Особливої частини діючого КК України. Статті про відповідальність за окремі злочини розподіляються по главах Особливої частини КК України залежно від ступеня подібності (розходження) родових об'єктів, на які посягають ті або інші злочинні діяння.

Родовий об'єкт за своїм обсягом уже загального (типового) об'єкта злочину й становить частину того й іншого. По змісту він конкретніше в порівнянні з іншими наведеними видами об'єктів, тому що характеризується додатковою ознакою. Так, якщо загальним об'єктом є будь-які суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, то родовим об'єктом створення злочинної організації будуть суспільні відносини, які забезпечують суспільну безпеку (ст.255 КК України).

Під безпосереднім об'єктом злочину прийнято розуміти вид суспільних відносин, на які посягають один або кілька злочинів. Він може збігатися з родовим об'єктом злочину.

Створення злочинної організації, як і будь-який інший злочин, посягає на певний об'єкт. Правильне визначення об'єкта даного злочину дозволяє встановити межі саме цього злочину, відмежувати створення злочинної організації від інших злочинів, а також від правопорушень іншого роду, які кримінальним правом не регулюються й не охоплюються.

Кримінальне право, встановлюючи від-

повідальність за цей злочин, забезпечує охорону тих відносин, які існують, насамперед, у сфері суспільної безпеки. Саме ці відносини й становлять сутність безпосереднього об'єкту створення злочинної організації. Характеризуючи об'єкт даного злочину, необхідно детально з'ясувати, які конкретно відносини, цінності, що складають суспільну безпеку, порушені, яка шкода їм заподіяна.

Вже згаданий Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає суспільну безпеку як - захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства й держави... (Голос України. -2003. -22 липня. -№ 134). Іноді в літературі згадується про загальну безпеку. Поняття безпеки, на жаль, на нашу думку, законодавчо не закріплено.

Більш повний зміст поняття безпеки, розкривається в Енциклопедичному словнику: «Безпека - це стан, коли є захист від небезпеки, що передбачає людську діяльність по виявленню, попередженню, послабленню, усуненню й відбиттю небезпек та загроз, які здатні стратити індивіда, соціальну групу, суспільство, позбавити фундаментальних та духовних цінностей, нанести неприпустимий об'єктивних та суб'єктивних збитків, закрити суть для подальшого розвитку» [10, с.370]. Дане визначення принципово відрізняється від попереднього: якщо в першому мова йде про безпеку особистості, то в другому - про безпеку людини як індивіда і сфери, в якій він існує (соціальна група, суспільство).

У літературі були зроблені спроби розкрити поняття суспільної безпеки. Однак, незважаючи на кількаразові згадування терміна «суспільна безпека», особливо при характеристиці родового об'єкта злочинів, зміст його не розкривається.

Таким чином, можна зробити висновок, що безпека є широким узагальнюючим поняттям і містить у собі суспільну безпеку (безпека будь-якої не персоніфікованої

особистості - її прав і свобод, тобто суспільства - його матеріальних і духовних цінностей) і національну безпеку (під якою розуміється безпека держави - її конституційного ладу та територіальної цілісності).

Виходячи з викладеного, відповідно до ст.255 КК України, до безпосереднього об'єкта даного злочину в узагальненому вигляді можна віднести не всі об'єкти безпеки, а лише деякі: права і свободи людини, матеріальні і духовні цінності суспільства. Конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність, на нашу думку, є безпосередніми об'єктами злочинів проти основ національної безпеки України.

Наведене визначення безпосереднього об'єкта носить досить загальний характер і не дозволяє відмежувати розглянутий склад злочину від інших складів, відповідальність за які встановлена статтями розділу IX КК України. Наприклад, на суспільну безпеку посягають злочинні діяння: порушення правил обігу з небезпечними предметами (незаконний обіг з радіоактивними матеріалами, зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами), порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки.

Створення злочинної організації являє собою найбільш тяжкий із всіх видів злочинів проти суспільної безпеки (поряд з тероризмом, захопленням заручників, бандитизмом, створенням незаконних збройних формувань). Даний злочин може бути скоєним в багатьох сферах життєдіяльності суспільства, зачіпає його глибинні інтереси в сфері забезпечення безпеки і нормальних умов існування та пов'язаний з можливістю заподіяння тяжкої або особливо тяжкої шкоди значному колу юридичних і фізичних осіб [11, с.316-317; 12, с.432].

Тому об'єктом даного складу злочину буде не просто суспільна безпека, а її основи.

Конкретним змістом основ суспільної

безпеки є безпека життя, здоров'я, тілесної недоторканності, гідності й інших прав і свобод людини та громадянина. Важливо відзначити, що безпосереднім об'єктом, охоплюваним поняттям основ безпеки є, саме безпека зазначених благ, а не самі ці блага (життя, здоров'я, тілесна недоторканність тощо). Таким чином, зазначеними об'єктами є не просто основи суспільної безпеки, а суспільні відносини, що забезпечують ці основи, а в конкретизуємому виді - суспільні відносини, що забезпечують безпеку та становлять ці основи, перераховані блага особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихий В.П. Злочини проти суспільної (загальної) безпеки. –Харків, 1996.
2. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар /За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. -Харків, 2004.
3. Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная: Учебник /Под ред. Л.Д. Гаухмана, Л.М. Колодкина, С.В. Максимова. - М., 1999.
4. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву. – М., 1961.
5. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть Общая: В 2-х т. -Т.1. –М.: Наука, 1994.
6. Курс уголовного права: Общая часть. –Т.1: Учение о преступлении: Учебник /Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. –М., 1999.
7. Уголовное право. Общая часть: Учебник /Под ред. В.Н. Петрашева. –М., 1999.
8. Курс советского уголовного права. – М., 1970.
9. Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная. -М., 1999.
10. Волков Ю.Г., Поликаров В.С. Человек: Энциклопедический словарь. -М.: Гардарики, 1999.
11. Кримінальне право України. Особ-

лива частина: Підручник /Під. ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. -К., 2003.

12. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: Підручник /Під ред. Е.Л. Стрельцова. -Харків, 2006.

Нікіфоров В.Ю. Об'єкт злочину, передбаченого ст.255 КК України «Створення злочинної організації». Проблеми теорії та практики // Форум права. -2007. -№ 3. – С.185-189 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07nvjttp.pdf>

Розглянуто зміст статті 255 Кримінального кодексу України «Створення злочинної організації», а також проаналізовано різноманітні точки зору щодо об'єкту злочину. Досліджено загальний об'єкту злочину, родовий об'єкт та безпосередній об'єкт злочину, вказано на специфіку визначення об'єкту та його особливості.

Никифоров В.Ю. Объект преступления, предусмотренный ст.255 УК Украины «Создание преступной организации». Проблемы теории и практики

Рассмотрено содержание статьи 255 Уголовного кодекса Украины «Создание преступной организации», а также проанализированы разнообразные точки зрения в отношении объекта преступления. Исследован общий объект преступления, родовой объект и непосредственный объект преступления, указано на специфику определения объекта и его особенности.

Nikiforov V.JU. Object of a crime stipulated by item 255 CC of Ukraine «Creation of the criminal organization». Problems of the theory and practice

The maintenance of clause 255 of the Criminal Code of Ukraine «Creation of the criminal organization» is considered, and also the various points of view are analyzed concerning object of a crime. The common object of a crime, patrimonial object and direct object of a crime is investigated, is specified on specificity of definition of object and its feature.

Форум права